

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Mr. J. VAN KUYK ('s-Gravenhage).

Dr. W. F. BAX (Amsterdam),

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht),

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

XXXIII-XXXIV 1946-1947,

TWEDE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1947

KORTE MEDEDEELINGEN EN BERICHTEN

Muntvondst te Elst (1947) — Bij de Nederl. Hervormde Kerk te Elst (Overbetuwe) werden twee kleine zilveren muntjes gevonden door den Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek te 's-Gravenhage, welke deze stukken voor onderzoek ter beschikking stelde van het Koninklijk Penningkabinet aldaar. Het zijn — zooals wij na onderzoek meenen te mogen aannemen — kleine stedelijke muntjes van Utrecht en van Nijmegen, welke als tot dusverre onbekend mogen worden beschouwd. De beschrijving is als volgt :

1.

Stad Utrecht —

Vz. beeldenaar niet met zekerheid nader te omschrijven; omschrift: † MON(ET)A (roosje) TRAIECT.

Kz. kruis binnen parelrand; omschrift: † C(IVI)TAS (roosje) TRAIECT.

2.

Stad Nijmegen —

Vz. St. Steven, ten halven lijve, binnen parelrand; omschrift: † SANCTE . . . . . NE * PTM of PTR (protomartyr).

Kz. stadswapen van Nijmegen (dubbele adelaar met borstschildje) binnen parelrand; omschrift: . . . . MONETA O NÒVA O N(OVIMA) GENS.

De munt van Nijmegen staat in verband met het — uit de verzameling van Michiels van Verduynen afkomstige — stuk bij van der Chjjs, *De Munten der voormalige Heeren en Steden van Gelderland*, blz. 262 (Pl. XXIII, 6).

Waarschijnlijk zijn de stukken te stellen in de vijftiende eeuw. het Utrechtsche wellicht in het einde der veertiende. — Elst was in de middeleeuwen georiënteerd op Utrecht en op Nijmegen; de proosdij van Elst behoorde aan het Utrechtsche Domkapittel.

J. v. K.

* * *

De vondst van Wittmund — In 1859 werd het Koninklijk Penningkabinet¹⁾ verrijkt met een aantal, grotendeels zeer zeldzame 14e eeuwse groten, verkregen door ruiling met het Koninklijk Muntkabinet te Hannover. De stukken werden door de toenmalige Directeur, Meijer, uitvoerig gepubliceerd in het *Verslag van het Koninklijk Kabinet over 1859*, blz. 1—5, en korter in de *Algemeene Konst- en Letterbode* voor 1861, blz. 279, terwijl hij de belangrijkste stukken nogmaals bekend maakte in de *Revue belge*, 1860, blz. 149—165. Over de vindplaats is hem blijkbaar niets naders bekend geweest; in de administratie van het Kabinet staan de stukken vermeld als „gevonden in Hannover”.

Nu is door H. Dannenberg in het *Zeitschrift für Numismatik*, X (1883), blz. 223—232, een door hem gevonden inventaris bekend gemaakt van een vermoedelijk in 1858 bij Wittmund in Oost-Friesland aan de dag gekomen en bij het Muntkabinet te Hannover ingeleverde vondst. Uit de gegeven beschrijving is met zekerheid vast te stellen, dat de door Meijer verworven stukken uit deze vondst afkomstig zijn geweest.

De vondst bevatte 103 verschillende soorten van groten, geslagen in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden en in West-Duitsland; het aantal exemplaren van iedere soort wordt niet vermeld. Voor het Haagse Kabinet werden hieruit ruim twintig stukken verworven, namelijk een exemplaar van iedere Noord-Nederlandse soort. Deze kunnen dus thans als afkomstig uit de vondst van Wittmund, die ook elders meermalen wordt aangehaald, aangeduid worden.

H. E. v. G.

* * *

¹⁾ Zie: J. van Kuyk, *Geschiedenis van het Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Steenen te 's-Gravenhage*, blz. 48.

De Muntvondst te Driebergen — Bij de beschrijving van de in 1941 door het Koninklijk Penningkabinet gekochte vondst van Driebergen¹⁾ wees ik er reeds op, dat waarschijnlijk niet de gehele vondst in het bezit van het Kabinet gekomen was. Thans is een tweede partij aan de dag gekomen, welke volgens mededelingen van de eigenaar in dezelfde tijd en op dezelfde plaats gevonden is. De samenstelling van deze vondst, waarvan de heer A. van der Wiel in de gelegenheid was een beschrijving te maken, die hij zo vriendelijk was mij ter beschikking te stellen, maakt het waarschijnlijk, dat wij hier met een gedeelte van dezelfde vondst te maken hebben.

Deze partij bevatte:

2 Zeeuwse rijksdaalders (1791 en 1794)		
87 Statenschellingen, waaronder te herkennen waren:		
Gelderland	(1691)	2
Nijmegen	(1686, 1689, 1690, 1691)	24
Zutfen	(1688, 1690)	8
Utrecht	(1686)	2
Overijssel	(1679, 1689, 1691)	5
Deventer	(1685, 1686, 1688, 1689, 1690)	19
Kampen	(1689, 1690, 1691)	7
Zwolle		4
Stad en Lande	(1691)	5
Groningen	(1690, 1691)	5
1 Roos-schelling van West-Friesland (1629)	Verk. 71,5	
1 Scheepjes-schelling van West-Friesland (1727?)	Verk. 72,5	

In het algemeen blijkt dus de tweede partij dezelfde muntsoorten te bevatten als de eerste; ook de verdeling over de verschillende jaartallen vertoont hetzelfde beeld. Slechts de gereduceerde Staten-schellingen Zutfen 1690, Deventer 1689, Kampen 1690 en Groningen 1690 kwamen in de eerste groep niet voor.

Opmerkelijk is, dat drie schellingen hierbij gevonden werden, die niet als alle andere tot de minderwaardige — in 1693 tot

¹⁾ *Jaarboek*, XXX—XXXII (1943-5), blz. 89-103.

5½ stuiver gereduceerde — schellingen behoren, Staten-schelling van Overijssel 1679 (zonder de klop van 1694, dus ook 5½ stuiver waard¹⁾) en twee schellingen van West-Friesland van geheel ander type. De beide laatste waren wel zo afgesleten, dat het verschil wellicht niet opgemerkt is.

Voor de beoordeling van het karakter van de vondst als geheel maakt het vinden van deze tweede partij m.i. geen verschil.

H. E. v. G.

* * *

Oortjes en duiten van Friesland — Naschrift — Toen ik in 1941 het artikel over de Friesche oortjes en duiten schreef, had ik door de tijdsomstandigheden geen gelegenheid om het Kon. Kabinet of het Kabinet van 's Rijks-Munt te bezoeken en beloofde ik later de vereischte aanvullingen te zullen geven. Dank zij de bereidwilligheid der betrokken directeuren, kan ik thans deze belofte nakomen en tevens enkele andere toevoegingen geven.

I. Oortjes.

Van No. 2c berust in het K(abinet) R(ijks) M(unt) een variant met een extra kruisje NOBISCVM × ×

Van No. 3a berust in het K.R.M. een variant zonder kruisje tusschen het leeuwjtje en NISI.

No. 8a* leeuwjtje NISI·DOMINVS·NOBISCVM. Thans in mijn bezit.
leeuwjtje MONE·NOVA·ORDINVM·FRI:1616

No. 8b Hiervan kwam een exemplaar in mijn bezit, dat duidelijk NOVA·ORDINVM·FRISI heeft.

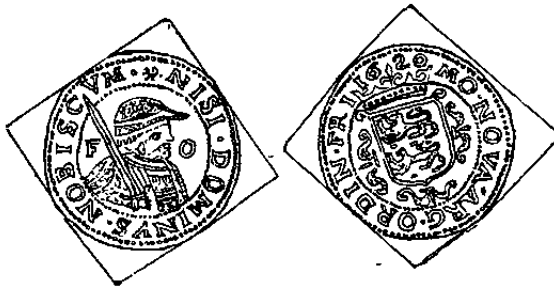
No. 8c* Als No. 8c, maar op de voorzijde:
leeuwjtje: NISI·DOMINVS·NOBISCVM: K.R.M.

No. 8d Als Verk. 216-2 kwam inmiddels in mijn bezit. De eerste alinea na No. 8d kan dus nu vervallen.

No. 9b Als No. 9, maar drie punten i.p.v. een beugel boven de kroon en FRISIA K.K. (zilveren Piedfort 6.8 gram).

No. 10a kwam inmiddels in mijn bezit.

¹⁾ T.a.p., blz. 98.

- No. 12b leeuwte NISI.DOMINVS.NOBISCVM. K.K., Britsch Mus.
1620 MO.NOVA.ARG.ORDIN.FRI Vierkant zilver 7,2 gram
- No. 13e Als No. 13c, maar rozet i.p.v. leeuwte. K.K.
- No. 13f NISI.DOMINVS.NOBISCVM K.K.
.MO.NOVA.ARG.ORDIN.F
- No. 14d .NISI.DOMINVS.NOBISCVM K.R.M.
.MO.NOVA.ARG.ORDIN.F
- Nos. 14b en 15a zijn in het K.R.M., de eerste kwam ook in mijn bezit.
- Van No. 16c berust een zilveren afslag (6,8 gram) in het K.K.
- No. 16d* Als 16d, maar .FR K.R.M.
- No. 17b met .F.1646. in het K.K. en eigen verzameling.
- No. 18 Het vraagteken achter 1647 kan geschrapt worden, het exemplaar in het K.K. heeft het jaartal zeer duidelijk.

Naboetsingen.

- No. Ia* Als a, maar MON.NOVA.COM.RECH K.K.
- No. Ia** Als a, maar :MON.NOVA. . . . . RECH. K.R.M.
- No. Iib is in het K.K.

II. Duiten.

- No. 21b Als a, maar zonder leeuwte, de M recht boven de kroon en voor NISI een dikke punt of rozet. K.K.

- No. 22d* ⌘-NISI.DNS.-⌘-⌘-NOBISCUM-⌘ K.K.
 FRI - SIA - 1604 in krans (A¹)
- No. 23d Hiervan heeft het K.K. een zilveren afslag (4,5 gram).
- No. 24b* Als No. 24b, maar krans A¹ v.d. W., K.K. (zilver, 5,3 gram).
- No. 24b** NISI.DN-NOBISCV K.K.
 FRI-SIA-1606 in krans (A¹)
- No. 25d NISI.DNS×NOBISC..... K.K.
- No. 25e NISI.DNS-NOBISC-VM. (rozet) v. d. W.
 FRI-SIA-1611 in krans (B¹)
- No. 26A 1612 (gewone kroon)
 .N.....NOBIS..... K.K.
 .leeuwkje.FRI-SIA-1612
- No. 35c .NISI.DNS.NOBISCV M K.K. (zilver 3,4 gram)
- No. 35A 1627
 NISI.DNS.NOBISCV... K.K.
 FRI-SIA-1627 in krans (C²) Mus. Nijm. 24
- No. 36A 1645
 NISI.DNS..... K.K.
 FRI-SIA-1645 in krans (A¹)
- No. 37a* Als a, maar punt boven FRI en onder het jaartal. K.K.
- No. 39d Het vraagteken achter het jaartal kan geschrapt worden, een exemplaar met duidelijk jaartal kwam in mijn bezit.
- No. 40a Met punt onder het schild K.K. (goud 3,5 gram)
- No. 40d Hiervan bezit het K.K. een zilveren afslag (3,7 gram)
- No. 40A 1663
 NISI.DNS..... K.K.
 FRI-SIA-1663 in krans (C)
- No. 43b Ingestempeld met een adelaar K.K.
- No. 47c Het jaartal tusschen × vormige rozetten. v. d. W.

No, 47A 1688

a Jaartal tusschen ronde rozetten K.K.

b Jaartal zonder rozetten K.K.

Het jaartal van dit laatste stuk is niet duidelijk, het zou ook 1683 kunnen zijn.

De nu volgende duit sluit zich bij de voorgaande serie aan, maar heeft het wapen eenvoudiger versierd. Het exemplaar van het K.K. is afkomstig uit de collectie Wigtersma en waarschijnlijk hetzelfde exemplaar, dat zich voordien in de verzameling van Baron Rengers bevond.

No. 47B 1690

Jaartal tusschen rozetten K.K. (zilver 2,8 gram)

No. 48b Als a, maar het jaartal in kleine cijfers. K.K., v. d. W.
Het K.K. bezit hiervan ook een zilveren afslag (4,1 gram).

Verder bevinden zich in het K.K. zilveren afslagen van Nos. 49 (1,7 en 4,6 gram), 50 (2,4 — 3,7 en 6,5 gram), 51a (2,2 gram) en 51 b (2,2 gram). Het Friesch Museum bezit nog een gouden proefslag van No. 50.

Nabootsingen

a Dit stuk bevindt zich ook in het K.R.M.

b Kwam voor in het Kabinet Smidt van Gelder (No. 5369).

d Kwam voor in het Kabinet Smidt van Gelder (No. 5370).

k Hiervan bezit het K.K. een exemplaar, waarbij de twee laatste cijfers van het jaartal vervangen zijn door twee rozetten.

k 6* Als voren, maar jaartal 1632 (Smidt van Gelder 5373) kwam in mijn bezit.

k 6** Als voren, maar jaartal 1636 K.K.

k 14 Hiervan bezit het K.K. een exemplaar, waarbij de tweede 5 van het jaartal 90° naar rechts gedraaid is (liggend).

s	Type r. maar K.Z. met .FRI.—.CIR.—1641	K.K.
t	Gekroond Friesch wapen met versieringen FRI—GIRA—A.R.	K.K. v. d. W.
z*	Als z, maar K.Z. met FRI—DER—1620 in krans, welke onderin i.p.v. de rozet een wapentje met den staanden leeuw heeft.	K.K.

In het K.K. bevindt zich voorts nog een duit, die op m gelijk, maar op de V.z. een slechts gedeeltelijk leesbaar omschrift heeft, dat eindigt met . . . . . I.R.

Ten slotte wil ik nog opmerken, dat de vrij slecht bewaarde duit, dien ik vermeldde en afbeeldde onder *, waarschijnlijk gelijk is aan dien, welke door W. J. de Voogt in zijn „*Bijdragen tot de numismatiek van Gelderland*”, 2e stuk 1869 naar het plakkaat van 11 Maart 1627 werd afgebeeld en waarvan een exemplaar naar natura werd afgebeeld in het *Tijdschrift*, IV (1896), pl. VIII.

A. VAN DER WIEL.

* *
*

Muntvondst te Sneek (1947) — Op 6 Juni 1947 werd in een der oudste gedeelten van Sneek, aan de Havenstraat, een laag gedeelte der stad, in een licht-beschadigd potje een schat gevonden van 147 stuks zilveren munten uit de tweede helft der zestiende en de eerste helft der zeventiende eeuw. Het potje is geplaatst in het Scheepvaartmuseum der stad; de munten zijn door de welwillende medewerking van den Burgemeester van Sneek aan het Koninklijk Kabinet tot onderzoek en beschrijving gegeven.

Een beschrijving van dezen belangrijken schat moge hieronder volgen.

Bijzondere beteekenis voor de geldgeschiedenis heeft — zoover wij zien kunnen — de vondst niet. De Nederlandsche stukken zijn — behalve een zilveren gulden van Karel V uit den laatsten

tijd van diens regeering — alle uit den tijd van Philips II. Deze reeks van 33 Philippus-daalders en halve Philippus-daalders, in goede, soms zeer goede exemplaren, dateert voor een groot deel uit de eerste periode 1557—8.

Uit de 16e eeuw twee zeldzame halve francs van Hendrik III (no. 36-7); hoe deze zoo zelden voorkomende Fransche stukken in deze vondst terechtwamen, is niet te verklaren.

De verdere vreemde munten hebben weinig beteekenis. Belangrijk uit wetenschappelijk oogpunt is hieronder een reeks Spaansche realen uit de eerste helft der 17e eeuw; de beteekenis van deze — veelvuldig in ons land voorkomende — stukken, ook als muntmateriaal, is nog vast te stellen.

Karel V.

Zilveren Carolus-gulden.

Brabant.

1. z. j. Antwerpen. — Vz. . . . . IMP ROM . . . .
van der Chijs, XXIV, 8; vgl. de Witte, II, blz. 209, no. 667.

Philips II.

Philippus-daalder ¹⁾.

Holland (muntteeken Dordrecht: roos).

2. 1557. — Vz. PHILIPPVS·D·G·HISP·ANG·Z·REX·CO·HOL·—57
(roos);
Kz. D·OMINVS·—·MIHI·—ADIVTOR— (roos).
van der Chijs, XXIX, 13.

---

¹⁾ De nummers voorzien van een ster, hebben een kop van den Koning naar rechts, de andere naar links. — De nummers 5—9 en 32 hebben in het omschrift een N in spiegelbeeld; de nummers 2—4, 11—13, 14—19, 22, 26—28 en 32 een Z met dwarsstreep; de nummers 2—13, 20 en 32—33 een 5 zonder balk.

3. 1557. — Vz. PHILIPP*VS·D·G·HISP·ANG·Z·REX·CO·HOL—·57
(roos);
Kz. D·OMINVS—MIHI·A·DIVTOR— (roos).
Met stempel Zeeland : Zeeuwsche leeuw op vierkant schild ¹⁾.
van der Chijs, XXIX, 13.
4. 1557 of 1558. — Vz. ...HISP·ANG·Z·REX·....
Kz. ·DOMINVS·MIHI·ADIVTOR· (roos).
van der Chijs, XXX, 17.

Gelderland (muntteeken : Geldersch kruis).

5. 1557. — Vz. PHS·D·'G·'HISP·'ANG·'Z·REX·DVX·GEL·'1557;
Kz. DOMINVS·MIC·HI·ADIVTOR (Geldersch kruis).
van der Chijs, XXV, 9.
6. 1557. — Gelijk vorig nummer.
7. 1557. — Vz. PHS·D·G·HISP·ANG·Z·REX·DVX·GEL·1557.
- 8-9. 1558. — Gelijk vorig nummer, doch de omschriften met dubbelslag.
10. 1561. — Vz. ° PHILPPVS·D·G·HISPA·REX·DVX·GELR·1561.
van der Chijs, XXV, 11.
- 11.* 1563. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·DVX·GEL—·15 (Geldersch kruis) 63.—
van der Chijs, XXV, 12.
12. 1573. — Vz. PHS·D·G·HISP·REX·DVX·GEL—·15 (Geldersch kruis) 73.—
van der Chijs, XXV, 13.
13. 1573. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·DVX·GEL—·15 (Geldersch kruis) 73.—
van der Chijs, XXV, 13.

Vlaanderen (muntteeken Brugge : lelie).

- 14.* 1557. — Vz. PHS·D·G·HISP·ANG·Z·REX·COMES·FLAN—·1557.—;
Kz. ·DOMINV·MICHI·ADIVTOR· (lelie).
Revue belge de Num. 1925, blz. 12, no. 4.

¹⁾ Zie: *Jaarboek Genootschap*, XXI (1934), blz. 23.

- 15.* 1557. — Gelijk vorig nummer, doch Kz. ·DOMINVS·
 16.* 1557. — Gelijk vorig nummer.
 17.* Jaartal onleesbaar, afgesleten exemplaar, doch blijkens titel
 ANG behoorend tot de eerste emissie. — Met stempel Holland
 1573: Holl. leeuw op schild¹⁾.
Revue belge de Num. 1925, blz. 15 no. 5 (pl. I, 3): exemplaar
 van ander type (Vz. PHILIPPVS-1557) met hetzelfde stempel.
 18. 1576. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·COMES·FLAN—15(lolie)76—;
 Kz. ·DOMINVS·MIHI·ADIVTOR.
Revue belge de Num. 1925, blz. 43, no. 89 (pl. III, 7).

Brabant (muntteeken Antwerpen : handje).

19. 1557. — Vz. PHS·D·G·HISP·ANG·Z·REX·DVX·BRAB-1557—;
 Kz. ·DOMINVS·MIC·HI·ADIVTOR· (handje).
 Type van der Chijs, XXVII, 14; de Witte no. 710—4.
 20. 1558. — Vz. PHILIPPVS:D:G:HISP·ANG·Z·REX·DVX·BRAB-1558—;
 Kz. DOMINVS·MICHI·ADIVTOR (handje).
 Type de Witte no. 715.
 21. 1558. — Afgesleten exemplaar.
 Type van der Chijs, XXVII, 12; de Witte no. 709.
 22. 1573. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·DVX·BRA—15(handje)73—;
 Kz. ·DOMINVS·MIHI·ADIVTOR·
 van der Chijs, XXVIII, 17; de Witte no. 713.
 23. 1574. — Zelfde type. Misslag in omschrift Vz.
 24. 1575. — Zelfde type.
 25. 1575. — Zelfde type, afgesleten exemplaar.
 26. 1591. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·DVX·BRA—15(handje)91—.
 de Witte no. 833; type geslagen vanaf 1586 tot het einde der
 regeering van den Koning, in groote hoeveelheid (zie: de
 Witte, II, blz. 332).
 27. 1591. — Gelijk vorig nummer.

¹⁾ t.z.p., blz. 16.

28.* (muntteeken Brussel : letter B).

1592. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·DVX·BRA.—15 B 92 —
de Witte no. 886.

Artois (muntteeken : rat).

29.* 1587. — Vz. PHS·D·G·HIS·Z·REX·C·ART—8(rat)7— Kleine kop;
Kz. DOMINVS·MIHI·ADIVTOR.

30.* 1592. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·CO·ART—15(rat)92— Groote
kop.

Doornik (muntteeken : kasteel).

31. 1589. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·DNS·TORNA—15(kasteel)89.
Revue de la Num. belge, 2e serie III (1853), blz. 249.

Halve Philippus-daalder.

Gelderland.

32. 1564. — Vz. PHS·D·G·HISP·Z·REX·DVX·GEL.—15(Geld. kruis)
64—.

Kz. DOMINVS·MIC·HI·ADIVTOR·(Geld. kruis).

Vz. van der Chijs, XXVI, 16; Kz. XXVI, 17.

Overijssel.

33. Jaartal onleesbaar, doch waarschijnlijk 1563. Deze halve daal-
ders zijn, naar alle waarschijnlijkheid, slechts geslagen te Has-
selt tusschen 1562 en 1565 (van der Chijs, blz. 380 v.). —
Vz. PHS·DEI·G·HISP·REX·D·TRS·ISSV—15... Met stempel Hol-
land 1573 : Holl. leeuw op schild¹⁾.

van der Chijs, XIX, 7; het Kon. Kabinet bezit eenzelfde stuk
met denzelfden klop, van het jaar 1563.

Doornik (muntteeken : kasteel).

34. 1585. — Gelijk no. 31.

Revue de la Num. belge, 2e serie III (1853), blz. 250.

---

¹⁾ t.z.p., blz. 16.

Vreemde Munten.

Albertus en Isabella.

Brabant (Antwerpen).

35. **Gulden**, 1599. — Zilveren gulden van 20 st., alléén met het jaar 1599 — in grooten getale — geslagen.
de Witte no. 901.

Hendrik III van Frankrijk.

Halve franc (geslagen vanaf 1576).

36. 1577. — Atelier: R (Villeneuve — Saint-André) of E (Rouen). — Vz. HENRICVS·III·D·G·FRAN·ET·POLO·REX·R(B).—
Kz. ·SIT·NOMEN·DOMINI·BENEDICT· (meesterteeiken) 1577.
POLO in de plaats van POL is uitermate zeldzaam.
Ciani no. 1430.
37. 1582. — Slecht ex. met vrijwel onleesbare omschriften. Op Vz. onder den kop binnen den parelrand het jaar 1582; zeer zeldzaam, onbekend Hoffmann en Ciani, zie echter Cat. de Marchéville no. 2877—9 (atelier Bordeaux). Wel is bekend een piéfort met het jaartal (1577) onder den kop (Hoffmann no. 17; Ciani no. 1424—5); het omschrift der Vz. vangt op de piéforts echter boven aan, op de gewone stukken beneden.

Philips II, als hertog van Milaan.

Ducaton.

38. Zonder jaar.
Corpus Nummorum Italicorum, V, blz. 277 v. (pl. XVII, 6).

Jacobus I van Engeland.

Shilling.

39/40. distel (1604). — Vz. de Koning te paard; omschrift: IACOBVS·D·G·MAG·BRIT·FRAN·&·HIB·REX·(distel); Kz. wapen; omschrift: (distel)·QVÆ·DEVS·CONIVNXT·NEMO·SEPARET·
2 stuks.

Philips II en III, Koning van Spanje.

41-147. 107 ex. zilveren reaal en meervouden hiervan, voor het meerendeel zeer beschadigd.

J. VAN KUYK.

* * *

Een Romeinsch bronzen schijfje — In het voorjaar van 1940 werd in een boomgaard bij het dorpje De Meern, ten Westen van Utrecht, een proefgraving verricht, waarbij kwam vast te staan, dat hier ter plaatse een Romeinsch legerkamp had gelegen¹⁾. Een yiertal Romeinsche munten die hier werden gevonden staan in het verslag op blz. 25 vermeld. Aan deze vier dient nog te worden toegevoegd het op dezelfde blz. genoemde „bronzen schijfje (incusum) met portret van Magnentius”, dat niet anders is dan een misslag zooals er meer voorkomen („brockage”). Verder werd later in een totaal afgesleten zilverstukje een denarius van M. Antonius herkend, een exemplaar van de Legioenmunten (32 v. Chr.). Dergelijke stukjes bleven nog zeer lang in den Keizertijd in omloop.

Op genoemde bladzijde staat nog vermeld een „bronzen schijfje (incusum) met portret van Traianus (diam. 2,7 cm).” Dit is geen misslag als de zoeven vermelde munt van Magnentius; hoewel

¹⁾ C. W. Vollgraff en G. van Hoorn, *Verslag van eene proefgraving op de Hooje Woerd bij De Meern, Med. Kon. Akad.*, deel 4, no. 6 (1941).

de voorzijde ongetwijfeld een muntbeeld weergeeft, is het stuk, dat de grootte heeft van een as, veel te dun om een munt te zijn. Een beschrijving moge volgen:

Kop van Traianus met lauwerkrans r.: IM[P CAES NERVAE]
TRAIANO AVG GER DAC PM TRP COS VI P[P.

Kz.: hetzelfde spiegelbeeldig en verdiept.

Geel koper, 27 mm, dik 0,75 mm; gaaf rond.

Een dergelijk plaatje, eveneens met den kop van Traianus, maar ditmaal 17 mm middellijn, werd gevonden bij Bad Driburg op de Oostelijke helling van het Ebbeberge in Westfalen²⁾. Zooals ons plaatje aan een as herinnerde, zoo herinnert dit plaatje aan een denarius. M. Bernhart, wiens meening geciteerd wordt, schreef erover: „Bei dem eingesandten Bronzestückchen handelt es sich wohl um einen antiken Abschlag aus dem Stempel eines Denars vom Kaiser Trajan. . . . Derartige Abschläge sind selten und wohl als Proben der Münzstempelschneider aufzufassen“. Deze laatste verklaring is geheel onaanvaardbaar voor wie zich afvraagt hoe dergelijke proeven in de buitengewesten van het Romeinsche rijk verzeild zouden kunnen raken, ver verwijderd van een muntplaats. De proeven die men meent te herkennen, zijn ook van geheel anderen aard en zeker geen incusen. Waarom ook zou een stempelsnijder opzettelijk een positieven stempel hebben gemaakt (voor de incuse keerzijde), alleen voor het maken van een proef?

²⁾ P. J. Maringer, *Germania* 20 (1936), blz. 269.

Bij beschouwing van het plaatje uit De Meern blijkt het volgende: Het plaatje is geslagen tusschen twee stempels, waarvan de eene (voor de voorzijde) negatief, de andere (voor de keerzijde) positief was. Beide stempels vertoonen precies dezelfde eigenaardigheden: wat op de voorzijde onduidelijk is, is het ook op de keerzijde. Kortom: beide stempels zijn gemaakt naar een en hetzelfde origineel. Dit origineel was buiten iederen twijfel een eenigszins gesleten as, dateerend uit de jaren tusschen 112 en 117 na Chr. Vermoedelijk heeft als positieve stempel (voor de keerzijde) deze as zelf dienst gedaan, terwijl de stempel voor de voorzijde van dezelfde munt is genomen.

Ook aangaande het gebruik van de plaatjes geeft het exemplaar van De Meern voldoende antwoord. Midden op de keerzijde bevindt zich nog een stukje kopersoldeer. Blijkbaar heeft hier een pennetje gezeten, waarmede het plaatje op hout of leer werd bevestigd. Naar alle waarschijnlijkheid is het beslag van leerwerk.

De verzameling van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap bezit een dergelijk plaatje van geel koper¹⁾, maar dunner dan het zoeven genoemde, met een zeer ruwe voorstelling van een Victoria r. loopend op een schip, een palmtak in de hand: deze voorstelling meet 15 mm middellijn, en is in een gladden rand gevat, die de middellijn van het geheele plaatje op 23 mm brengt. Ook dit plaatje is aan de achterzijde hol, maar zeker niet direct van een munt gemaakt. In dit geval is echter het koperen pennetje aan de achterzijde wel bewaard.

J. H. J.

* *

Huwelijkspenning Willem V en Wilhelmina van Pruisen — De heer van Kerkwijk wijst ons voor den penning, besproken op blz. 68/9 van dit *Jaarboek*, op Vervolg van Loon, 5e stuk, no. 406. Met dank moge van deze aanvulling mededeeling worden gedaan.

* *

---

¹⁾ Gevonden in 1894 te Vechten, maar niet afzonderlijk beschreven in het verslag van de opgraving: *Verslag* van het Prov. Utrechtsch Genootschap 1895.

NIEUWE UITGAVEN.

Munt- en penningverzamelingen te Bazel — Als uitgave van het Historisch Museum, te Bazel verscheen van de hand van Hans Reinhart een aantrekkelijke studie *Basler Münzsammler* (Basel, 1946). Wij zijn over het reeds oude openbare kunstbezit van Bazel goed ingelicht¹⁾; ten aanzien van de numismatische verzameling wordt onze kennis belangrijk uitgebreid door deze studie van Reinhart en de spoedig te verwachten geschiedenis van het door het Historisch Museum verworven Kabinet-Schorn-dorff (in de 18e eeuw gevormd) van de hand van J. K. Lindau.

Het beroemde Kabinet-Auerbach, waarin door erfenis het bezit van Erasmus overging, bevatte een belangrijke collectie munten en medailles. Het werd in het midden van de 17e eeuw door de stad gekocht en vormt de oude, rijke kern van haar kunstbezit. In het Kabinet bevonden zich Italiaansche medailles, Grieken en Romeinen, middeleeuwsche en moderne munten. Ook andere groote verzamelingen op numismatisch terrein zijn aangelegd, onder meer de beroemde verzameling-Faesch, in het begin der 19e eeuw door Bazel verworven en in het openbaar muntkabinet gekomen.

* * *

Nederlandsche penningen — Van de hand van onzen voorzitter, Mr. J. W. Frederiks, verscheen in de Heemschut-serie (no. 52) een boek over *Penningen*, 143 blz. en 150 afb. Mr. Frederiks doet een zeer belangrijke beschrijving van de wijzen van vervaardiging voorafgaan aan zijn leerrijke bespreking van de verschillende soorten van penningen: portretpenningen, historiepenningen, familiepenningen, sier- en pronkpenningen, gilde- en vroedschapspenningen, prijspenningen, — om te besluiten met een kort woord over het verzamelen van penningen. Het is jammer dat het kort bestek tot gevolg had dat de tekst

---

¹⁾ Zie: *Festschrift zur Eröffnung des Kunstmuseums* (Basel 1936), blz. 7 v.

van tijd tot tijd eenigszins tot een opsomming worden moest; de schrijver is een zoo goed kenner van Nederlandsche, gelijk ook van vreemde penningen, dat wat meer groote en algemeene lijnen juist van zijn hand met mij stellig veel anderen genot en leering gegeven hadde. De afbeeldingen zijn voor het meerendeel goed: voortreffelijk is b.v. die van een gegraveerden penning van de Gheyn (no. 19). Wij hopen dat de Heemschut-serie door een deeltje over de Nederlandsche „munt” zal worden vermeerderd.

* *
*

Geld- en Bankwezen te Amsterdam in de zeventiende eeuw — Van de hand van Dr. J. G. van Dillen verscheen, als hoofdstuk in het kortgeleden verschenen 2e deel van *Zeven Eeuwen Amsterdam* onder leiding van A. E. d'Ailly (blz. 123—147), een belangrijke en leerrijke beschrijving van onze munt- en geld-geschiedenis in den bloeitijd der Republiek.

J. v. K.

* *
*

Bibliotheek van het Koninklijk Penningkabinet — De bibliotheek ontving en houdt ter beschikking van belanghebbenden de volgende groote werken van antieke muntgeschiedenis:

1. *Sylloge Nummorum Graecorum*, de 1942—1946 verschenen 24 afleveringen over de collectie van het Nationale Museum te Kopenhagen.
2. Edward T. Newell, *The coinage of the Western Seleucid Mints from Seleucus I to Antiochus III* (*Numismatic Studies* no. 4); New York, The American Numismatic Society, 1941 — 450 blz., 85 pl.
3. *Coins of the Roman Empire in the British Museum*. Vol. IV: Antoninus Pius to Commodus; London, The British Museum, 1940 — CC, 946 blz., 111 pl.

* *
*

Numismatische bibliographie — The American Numismatic Society te New York, heeft het voornemen een literatuur-overzicht uit te geven waarin alles wat op numismatisch gebied verschijnt, in den ruimsten zin des woords, wordt verzameld. De redactie verzoekt toezending in 2 ex. van alle numismatische publicaties. De kosten zullen ongeveer een dollar per jaar bedragen. Adres: Broadway, New York 32 N.Y.
